

Het Nederlandse agrocomplex 2015

David Verhoog

LEI

WAGENINGEN UR

Het Nederlandse agrocomplex 2015

David Verhoog

Dit onderzoek is uitgevoerd door LEI Wageningen UR in opdracht van en gefinancierd door het ministerie van Economische Zaken, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Toekomst agrocluster', Cluster: Concurrentiekracht en toekomst van de agrocluster (projectnummer BO-12.06-001-003, 'Input-output agrocomplex').

LEI Wageningen UR
Wageningen, januari 2016

REPORT
LEI 2016-006
ISBN 978-90-8615-732-7

Verhoog, David, 2016. *Het Nederlandse agrocomplex 2015*. Wageningen, LEI Wageningen UR (University & Research centre), LEI Report 2016-006. 38 blz.; 11 fig.; 15 tab.; 4 ref.

Dit rapport beschrijft het belang van de agrosector voor de Nederlandse economie in toegevoegde waarde en werkgelegenheid. De agrarische sector is nauw verweven met andere sectoren in de Nederlandse economie. Naast de voedings- en genotmiddelenindustrie zijn ook de toeleverende bedrijven en de distributiebedrijven onderdeel van het agrocomplex. In het rapport wordt naast het totale agrocomplex ook aandacht besteed aan een aantal deelcomplexen binnen de agrosector.

This report describes the importance of agribusiness for the Dutch economy as reflected by added value and employment. The agricultural sector is closely connected with other sectors of the Dutch economy. In addition to the food, beverages and tobacco industry, supply companies also constitute the agricultural complex. Attention is paid not only to the agricultural complex as a whole but also to a number of sub-complexes within agribusiness.

Trefwoorden: Agrocomplex, voedings- en genotmiddelenindustrie, toegevoegde waarde, werkgelegenheid

Dit rapport is gratis te downloaden in het E-depot <http://edepot.wur.nl/of> op www.wageningenUR.nl/lei (onder LEI publicaties).

© 2016 LEI Wageningen UR
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E informatie.lei@wur.nl,
www.wageningenUR.nl/lei. LEI is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

LEI hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2016
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Het LEI aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

LEI 2016-006 | Projectcode 2282500072

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	6
	S.2 Overige uitkomsten	7
	Summary	9
	S.1 Key findings	9
	S.2 Complementary findings	10
1	Leeswijzer	11
2	Totale agrocomplex	12
	2.1 Aantal bedrijven	12
	2.2 Toegevoegde waarde	13
	2.3 Werkgelegenheid	14
3	Glastuinbouwcomplex	15
	3.1 Afbakening	15
	3.2 Aantal bedrijven	15
	3.3 Toegevoegde waarde	16
	3.4 Werkgelegenheid	16
4	Opengrondstuinbouwcomplex	18
	4.1 Afbakening	18
	4.2 Aantal bedrijven	18
	4.3 Toegevoegde waarde	19
	4.4 Werkgelegenheid	19
5	Akkerbouwcomplex	21
	5.1 Afbakening	21
	5.2 Aantal bedrijven	21
	5.3 Toegevoegde waarde	22
	5.4 Werkgelegenheid	23
6	Grondgebonden veehouderijcomplex	24
	6.1 Afbakening	24
	6.2 Aantal bedrijven	24
	6.3 Toegevoegde waarde	25
	6.4 Werkgelegenheid	26
7	Intensieve veehouderijcomplex	28
	7.1 Afbakening	28
	7.2 Aantal bedrijven	28
	7.3 Toegevoegde waarde	29
	7.4 Werkgelegenheid	29

8	Visserijcomplex	31
	8.1 Afbakening	31
	8.2 Aantal bedrijven	31
	8.3 Toegevoegde waarde	32
	8.4 Werkgelegenheid	32
	Literatuur	34
	Bijlage 1 Algemene en agrarische input-outputtabel	35

Woord vooraf

Bij overheid, bedrijfsleven en onderzoek bestaat behoefte aan een systematisch en actueel overzicht over de bijdrage van het Nederlandse agrocomplex (landbouw, tuinbouw en visserij) aan de nationale toegevoegde waarde en werkgelegenheid.

De berekening van de toegevoegde waarde en werkgelegenheid in dit rapport gebeurt op basis van input-outputtabellen van het CBS die door het LEI zijn bewerkt tot agrarische input-outputtabellen. Deze tabellen bevatten met name voor de primaire land- en tuinbouw en de voedingsmiddelen-industrie meer detailinformatie dan de oorspronkelijke CBS-tabellen. De CBS-basistabel is voor jaar x pas beschikbaar in jaar $x+2$. De cijfers in deze publicatie hebben dan ook betrekking op 2013 en eerder. De resultaten voor de periode waarover dit rapport verslag doet, kunnen afwijken van die in vorige edities van dit rapport. Dit komt enerzijds door de revisie van de Nationale Rekeningen (CBS, 2015), en anderzijds door bijgestelde cijfers doordat ramingen definitief gemaakt zijn.

Vanwege de heterogene activiteiten binnen het agrocomplex is een splitsing gemaakt naar deelcomplexen. Deze deelcomplexen zijn verbonden met een bepaalde agrarische productierichting. Dit rapport onderscheidt de volgende zes deelcomplexen:

- glastuinbouwcomplex
- opengrondstuinbouwcomplex
- akkerbouwcomplex
- grondgebonden veehouderijcomplex
- intensieve veehouderijcomplex
- visserijcomplex.

Begin 2011 heeft het kabinet negen topsectoren aangewezen. De eerste twee deelcomplexen samen geven een indicatie van de nationale bijdrage van de topsector T&U (Tuinbouw en Uitgangsmaterialen). De laatste vier deelcomplexen doen datzelfde voor de topsector Agri & Food.

Prof. dr. ir. Jack (JGAJ) van der Vorst
Algemeen Directeur SSG Wageningen UR

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

De toegevoegde waarde van het totale agrocomplex is harder gegroeid dan het Nederlandse totaal in 2011-2013

De toegevoegde waarde van het totale agrocomplex bedroeg in 2013 48 miljard euro. Dit is iets meer dan 8% van het nationale totaal. Ruim 33% van deze toegevoegde waarde is gerealiseerd door de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen en de daarmee samenhangende toelevering en distributie. Bij alle deelcomplexen, met uitzondering van het intensieve veehouderijcomplex, nam de toegevoegde waarde toe (Figuur S.1). Deze toename was het sterkst bij het grondgebonden veehouderijcomplex (+8%).

De toegevoegde waarde van het totale agrocomplex is harder gegroeid dan het Nederlandse totaal sinds 2011

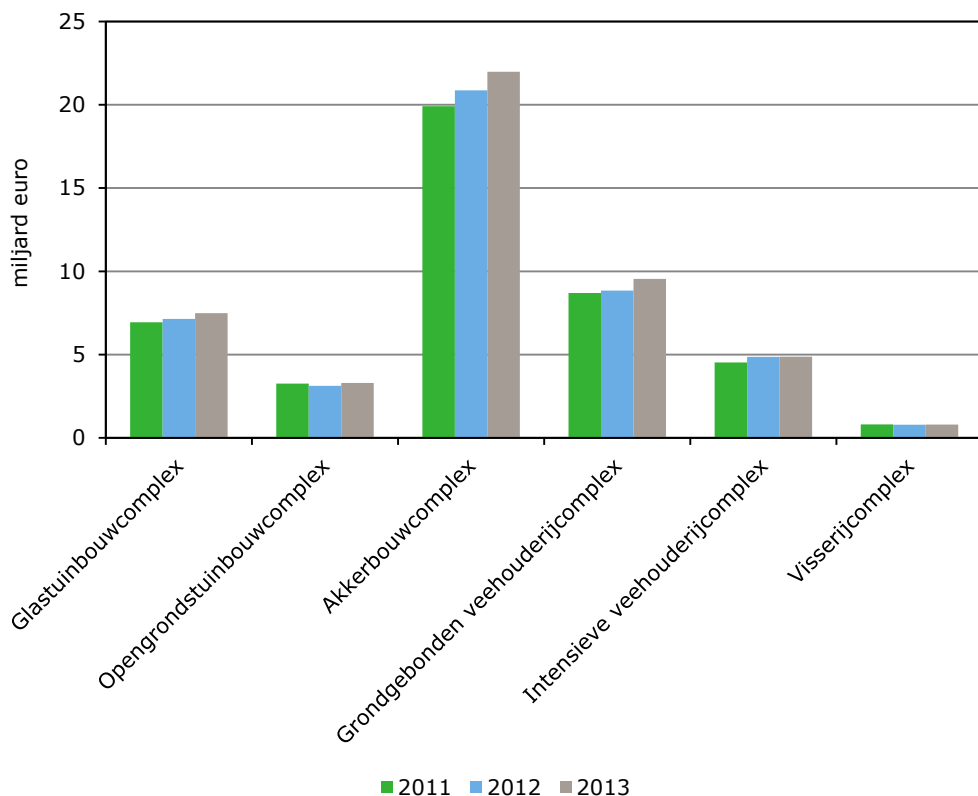
Terwijl de totale nationale toegevoegde waarde van 2011 naar 2012 licht inzakte met 1%, groeide die van het agrocomplex met 3%. Van 2012-2013 bleef het nationale totaal vrijwel gelijk; dat van het agrocomplex groeide met 5%.

Aantal primaire land- en tuinbouwbedrijven daalt met gemiddeld 3% per jaar, maar het aantal grote bedrijven blijft groeien

Het agrocomplex omvat ruim 65.000 primaire land- en tuinbouwbedrijven in 2014. Tussen 2000 en 2014 is het aantal land- en tuinbouwbedrijven met gemiddeld 3% per jaar gedaald. De sterkste daling vond plaats bij de groep middenbedrijven met een standaardopbrengst tussen de 100.000 en 250.000 euro per bedrijf, terwijl de groei vooral plaatsvond bij de grootste bedrijven met meer dan 1.000.000 euro standaardopbrengst per bedrijf.

Aantal bedrijven in de voedings- en genotmiddelenindustrie groeit met gemiddeld 2% per jaar

Het aantal bedrijven in de voedings- en genotmiddelenindustrie nam in 2015 juist toe ten opzichte van 2014. Tussen 2007 en 2015 is er een gemiddelde jaarlijkse toename van bijna 2%. De sterkste jaarlijkse toename deed zich voor bij de bedrijven met 1 werknemer (+9%). Ongeveer 76% van de bedrijven in de V&G-industrie heeft in 2015 minder dan 10 werknemers. Voor de totale Nederlandse industrie bedraagt het vergelijkbare percentage 86%. De V&G-industrie bevat dus relatief meer grote bedrijven dan de totale Nederlandse industrie in Nederland.

Figuur S.1 Toegevoegde waarde van de verschillende sectoren groeit, 2011-2013

Werkgelegenheid in het agrocomplex meer gestegen tussen 2011 en 2013 dan nationale werkgelegenheid

Het totale agrocomplex genereerde in 2013 ruim 600.000 arbeidsjaren werkgelegenheid. Dat is 8,5% van de nationale werkgelegenheid. De werkgelegenheid in het agrocomplex is daarmee meer gestegen tussen 2011 en 2013 dan de nationale werkgelegenheid, die licht daalde in die periode.

S.2 Overige uitkomsten

Glastuinbouwcomplex: aantal primaire tuinbouwbedrijven daalde met 6% maar toegevoegde waarde gestegen

Het glastuinbouwcomplex omvatte in 2014 ruim 3.500 primaire tuinbouwbedrijven en is tussen 2000 en 2014 met gemiddeld iets meer dan 6% per jaar gedaald; alleen het aantal bedrijven in de standaardopbrengstklasse (SO-klasse) van meer dan 1,5 miljoen euro is licht gestegen. De toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex is tussen 2011 en 2013 met 0,6 miljard euro gestegen tot 7,5 miljard euro. De werkgelegenheid bedroeg in 2013 bijna 90.000 banen, een lichte daling ten opzichte van 2012.

Opengrondstuinbouwcomplex: sterke daling kleine bedrijven, lichte groei grote bedrijven; kleine groei toegevoegde waarde

Bij de opengrondstuinbouwcomplex is het totaal aantal primaire tuinbouwbedrijven in 2014 ruim 6.500, waarbij het aantal kleine bedrijven (minder dan 250 duizend SO) tussen 2000 en 2014 sterk is gedaald terwijl er bij de grote bedrijven juist sprake was van een lichte groei. De toegevoegde waarde van het opengrondstuinbouwcomplex bedroeg in 2013 3,3 miljard euro, een lichte stijging ten opzichte van 2012 (3,0 miljard). Ook de werkgelegenheid is in deze sector iets toegenomen van 51.000 banen in 2012 naar 52.200 banen in 2013.

Akkerbouwcomplex: sterke daling kleine bedrijven, lichte groei grote bedrijven; stijging toegevoegde waarde

Het akkerbouwcomplex omvat ruim 12.000 primaire akkerbouwbedrijven. Het aantal kleine akkerbouwbedrijven is tussen 2000 en 2014 sterk gedaald terwijl er bij de grote bedrijven juist een toename was. Het aantal bedrijven in de voedings- en genotmiddelenindustrie (V&G-industrie) dat tot het akkerbouwcomplex wordt gerekend bedroeg in 2015 ruim 4.200. Dit is 79% van alle bedrijven in de V&G-industrie. De toegevoegde waarde van het akkerbouwcomplex is gestegen van 19,9 miljard euro in 2011 tot 22 miljard euro in 2013. Een zeer groot deel van de toegevoegde waarde van dit complex hangt echter samen met de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen. De totale werkgelegenheid van het akkerbouwcomplex bedroeg in 2013 225.200 arbeidsplaatsen.

Grondgebonden veehouderijcomplex: sterke stijging toegevoegde waarde

Het grondgebonden veehouderijcomplex omvat in 2014 bijna 34.000 primaire bedrijven. De toegevoegde waarde van het grondgebonden veehouderijcomplex is in 2013 met bijna 1 miljard euro gestegen ten opzichte van 2011 en komt daarmee uit 9,5 miljard euro. Ook de totale werkgelegenheid komt in 2013 zo'n 3.000 arbeidsjaren hoger uit dan in 2011.

Intensieve veehouderijcomplex: sterke daling kleine bedrijven, groei grote bedrijven; kleine stijging toegevoegde waarde

Het intensieve veehouderijcomplex omvat in 2014 bijna 6.500 primaire bedrijven. Sinds 2000 is het aantal kleine en middelgrote bedrijven (onder de 500 duizend euro SO) sterk afgenomen, terwijl het aantal zeer grote bedrijven (boven de 1 miljoen euro SO) is toegenomen. De toegevoegde waarde van dit complex is gestegen van 4,5 miljard euro in 2011 naar 4,9 miljard euro in 2013. Ook de werkgelegenheid is gestegen, van 78 duizend banen in 2011 naar ruim 82 duizend banen in 2013.

Visserijcomplex: aantal bedrijven na stijging gelijk gebleven, toegevoegde waarde stabiel

Het visserijcomplex omvat 760 visserijbedrijven en 170 viskwekerijbedrijven in 2015. Het aantal bedrijven dat zich bezighoudt met zee- en kustvisserij is tussen 2007 en 2015 met zo'n 200 toegenomen, maar ten opzichte van 2014 nagenoeg gelijk gebleven. De visverwerkende industrie omvat ook nog eens 130 bedrijven. Dit aantal is de laatste jaren stabiel. De toegevoegde waarde van het totale visserijcomplex is ten opzichte van 2011 gelijk gebleven op 0,8 miljard euro. De totale werkgelegenheid van het visserijcomplex bedroeg in 2013 bijna 10.000 arbeidsplaatsen, wat een lichte toename ten opzichte van 2011 inhoudt (9.700 banen).

Summary

S.1 Key findings

In 2014, the Dutch agricultural complex included over 67,000 primary agricultural and horticultural enterprises. Between 2000 and 2013, this number decreased by an average of 3% per year. The sharpest drop was in the group of medium-sized firms with a standard output (SO) between €100,000 and €250,000 per firm, while growth mainly occurred in the largest firms with a standard output of more than €m per firm.

The added value of the total agricultural complex in 2012 amounted to more than €45bn. This is almost 8% of the Dutch total value added. Over 33% of this value is realised by the processing of foreign raw materials and related supply and distribution. The largest drop in added value was in the open field horticulture complex (more than 5% compared to 2012). In contrast, the value of the intensive livestock farming complex increased most.

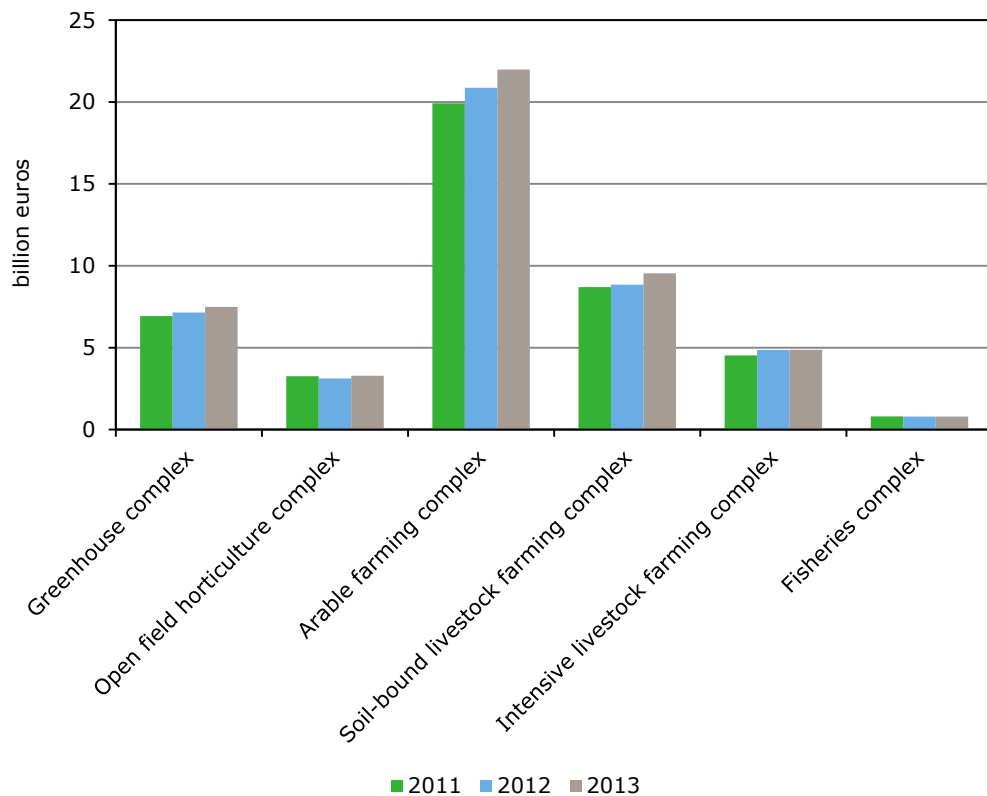

Figure S.1 Added value of the different sectors, 2011-2013

In 2012, the total agricultural complex generated 569.000 labour years of employment, which accounts for 7.9% of national employment.

S.2 Complementary findings

The *greenhouse farming complex* comprises nearly 3,500 primary horticultural firms; this number decreased - on average - with a little over 6% per year between 2000 and 2014. The number of large firms with standard output (SO) of more than 1.5m increased slightly. The added value of the glasshouse complex increased between 2011 and 2013 by €0.6bn to €7.5bn. Employment in 2013, nearly 90,000 jobs, a slight decrease compared to 2012.

In the *open field horticulture complex*, the total number of primary horticultural enterprises totals in 2014 nearly 6,500, with the number of small firms (less than 250 thousand SO) dropped significantly between 2000 and 2014, while the number of large firms grew slightly. In 2013, the added value of the open field horticulture complex amounted to €3.3bn, a slight increase compared to 2012 (€3.0bn). Employment also grew in this sector; from more than 51,000 jobs in 2012 to 52,200 jobs in 2013.

The *arable farming complex* includes over 12,000 primary arable enterprises. Between 2000 and 2014, the number of small arable farming enterprises fell sharply while the number of large firms rose. The number of enterprises in the food processing industry that belong to this complex amounted in 2015 more than 4,200. This is 79% of all enterprises in the food processing industry in the Netherlands. The added value of the arable farming complex increased from €19.9bn in 2012 to almost €22bn in 2013. A large part of this value added is however related to the processing of non-domestic agricultural product. The total employment of the arable farming complex in 2013 amounted to 225,200 jobs.

In 2014, the *land-bound livestock complex* included nearly 34,000 primary enterprises. Compared to 2012, the added value of the land-bound livestock complex increased with almost €1bn in 2013 to a total of €9.5bn. Total employment also increased in 2013 by 3,000 jobs.

The *intensive livestock complex* in 2014 included nearly 6,500 primary enterprises. Since 2000, the number of small and medium-sized enterprises (under 500 thousand euros SO) significantly decreased, while the number of very large firms (over 1 million SO) increased. The added value of this sector increased from €4.5bn in 2012 to €4.9bn in 2013. Employment also rose, from nearly 78 thousand jobs in 2012 to 82 thousand jobs in 2013.

In 2015, the *fisheries complex* included 760 fishing enterprises and 170 fish farming enterprises. Between 2007 and 2015, the number of firms engaged in sea and coastal fisheries increased by 200, but remained relatively constant from 2013 onwards. The fish processing industry includes another 130 firms. Compared to 2012, the added value of the total fisheries complex remained unchanged at €0.8bn. Total employment in the fisheries complex was about 10,000 jobs in 2013, which means a slight increase compared to 2012 (9,700 jobs).

1 Leeswijzer

De primaire agrarische sector is opgebouwd uit bedrijven die zijn gegroepeerd binnen de sectoren landbouw, tuinbouw en visserij. De agrarische sector is nauw verweven met de andere sectoren binnen de Nederlandse economie. Enerzijds is agrarische productie nauwelijks mogelijk zonder de toelevering van goederen en diensten, en anderzijds is de verwerkende industrie (voedings- en genotmiddelenindustrie) van groot belang voor de afzet van primaire agrarische producten.

Alle directe en indirecte activiteiten die samenhangen met de Nederlandse primaire agrarische sector orden in deze publicatie gerekend tot het agrocomplex (Post *et al.*, 1987). Dit rapport geeft het agrocomplex een centrale (trekkende) rol in de Nederlandse economie.

Vanaf 2010 is de standaardopbrengst (SO) in gebruik als criterium om de omvang en specialisatiegraad van land- en tuinbouwbedrijven vast te stellen. De definitie van de SO is afgeleid van die van de Standard Output die in Europese statistieken wordt gebruikt. De SO-norm is een gestandaardiseerde opbrengst per ha of per dier die met het gewas of de diercategorie gemiddeld op jaarbasis wordt behaald. Bedrijfs-toeslagen en subsidies zijn niet in de opbrengst opgenomen.

Het rapport biedt inzicht in het socio-economische belang van het Nederlandse agrocomplex in termen van toegevoegde waarde, werkgelegenheid en exportafhankelijkheid. De verschillende onderdelen (primair, verwerking, toelevering en distributie) van het complex komen aan bod, evenals de oorzaken van verschuivingen binnen en tussen de verschillende kolommen ervan. Hiermee levert deze publicatie een uitgebreidere analyse op de informatie over het agrocomplex die jaarlijks in het *Landbouw-Economisch Bericht (LEB)* verschijnt.

De eerste hoofdstukken analyseren de betekenis van het totale agrocomplex voor de jaren 2011, 2012 en 2013. In 2014 heeft het CBS een revisie doorgevoerd waardoor cijfers van de jaren voor 2010 nog niet volgens dezelfde definitie beschikbaar zijn. In de analyse zal onderscheid worden gemaakt naar een op binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen gebaseerd agrocomplex (ruime definitie), en een alleen op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerd agrocomplex (enge definitie). In hoofdstuk 2 wordt eerst ingegaan op het totale agrocomplex. Hierbij wordt aandacht besteed aan het aantal bedrijven, de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid van het agrocomplex.

Het agrocomplex wordt vervolgens in de verschillende hoofdstukken verder uitgesplitst naar kleinere deelcomplexen, die ieder op zich nauw zijn verbonden met een bepaalde primaire agrarische productierichting.

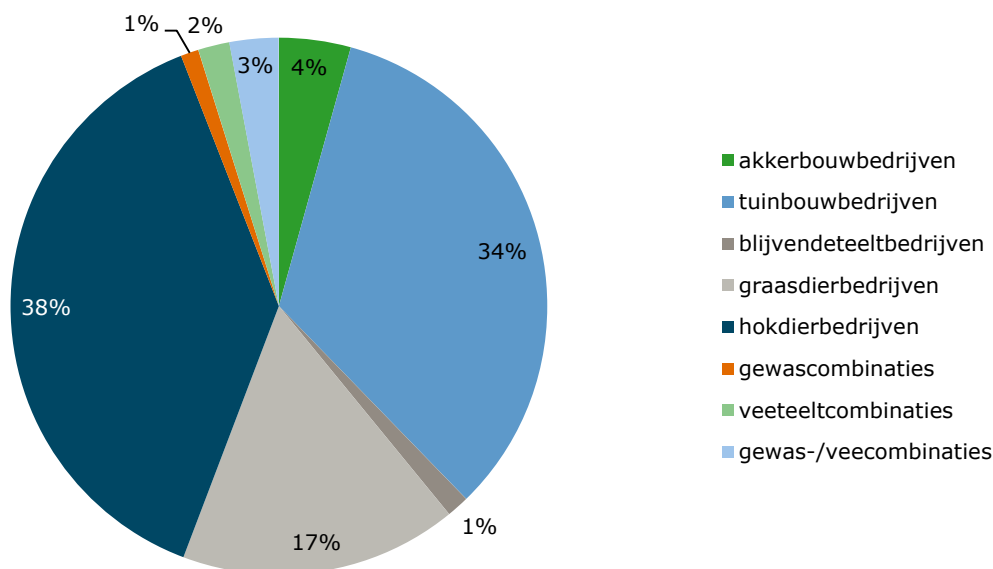
2 Totale agrocomplex

2.1 Aantal bedrijven

Aantal tuinbouwbedrijven en hokdierbedrijven dalen het sterkst

Het agrocomplex omvat ruim 65.000 primaire land- en tuinbouwbedrijven. In 2013 waren dat er nog 67.450. De sterkste procentuele afname van het aantal bedrijven vond plaats bij tuinbouwbedrijven (-5,5%) en hokdierbedrijven (-4%). De meeste land- en tuinbouwbedrijven zijn in 2014 getypeerd als graasdierbedrijf (54%), gevolgd door akkerbouwbedrijf (18%) en tuinbouwbedrijf (13%) (Figuur 2.1).

Tussen 2000 en 2014 is het aantal land- en tuinbouwbedrijven met gemiddeld 3% per jaar gedaald. De sterkste daling vond plaats bij de groep middenbedrijven met een standaardopbrengst tussen de 100.000 en 250.000 euro per bedrijf, terwijl de sterkste groei vooral plaatsvond bij de grootste bedrijven met meer dan 1.000.000 euro standaardopbrengst per bedrijf.

Figuur 2.1 Verdeling land- en tuinbouwbedrijven naar bedrijfstype, 2014

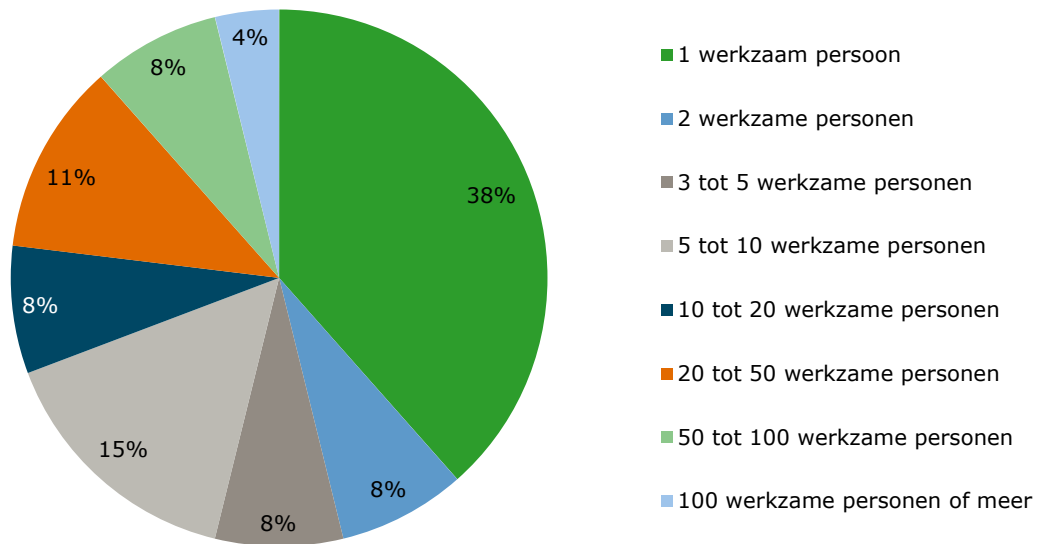
Bron: CBS, bewerking LEI.

In 2015 waren er 760 visserijbedrijven en 170 viskwekerijbedrijven. Tussen 2007 en 2015 is het aantal bedrijven in de zee- en kustvisserij sterkst gestegen terwijl er bij de zeeviskwekerij een daling was van het aantal bedrijven. In 2014 bestond de Nederlandse visserijvloot volgens voorlopige cijfers van het LEI (www.agrimatie.nl) uit 275 kotterscheppen, 8 schepen voor de grote zeevisserij, 250 overige kleine visserijscheppen en 60 mosselscheppen.

Aantal bedrijven in de V&G-industrie gemiddeld 1,9% per jaar gestegen

Naast de primaire landbouw-, tuinbouw- en visserijbedrijven omvat het agrocomplex in 2015 ook nog ongeveer 5.300 bedrijven in de Voedings- en Genotmiddelenindustrie (V&G-industrie). Dit waren er in 2014 nog iets meer dan 5.000. De toename heeft vooral plaatsgevonden bij de bedrijven met één of twee werkzame personen. Ongeveer 76% van de bedrijven in de V&G-industrie heeft in 2015 minder

dan 10 werknemers (Figuur 2.2). Voor de totale Nederlandse industrie bedraagt het vergelijkbare percentage 86%. De V&G-industrie bevat dus relatief meer grote bedrijven dan de totale Nederlandse industrie in Nederland. Het aantal bedrijven in de V&G-industrie is tussen 2007 en 2015 met gemiddeld 1,9% per jaar gestegen, tegen gemiddeld 2,4% per jaar voor de hele Nederlandse industrie. De sterkste toename van het aantal bedrijven vond plaats bij de bedrijven met 1 werknemer (+9,5% per jaar). In de meeste overige grootteklassen was er een afname van het aantal bedrijven.

Figuur 2.2 Verdeling aantal bedrijven naar grootteklasse in de voedings- en genotmiddelenindustrie, 2015
Bron: CBS, bewerking LEI.

2.2 Toegevoegde waarde

Aandeel toegevoegde waarde agrocomplex in nationaal totaal (8,3%) licht gestegen

De toegevoegde waarde van het totale agrocomplex bedroeg in 2013 zo'n 48 miljard euro. Dit is iets meer dan 8% van het nationale totaal. Ruim 33% van deze toegevoegde waarde is gerealiseerd door de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen en de daarmee samenhangende toelevering en distributie. Het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel (31,9 miljard euro) bestaat voor ruim 30% uit de toegevoegde waarde die is gecreëerd in de primaire agrarische sector (zie Tabel 2.1). De verwerkende industrie is slechts verantwoordelijk voor 14% terwijl de grootste bijdrage bestaat uit de indirecte toegevoegde waarde die wordt gerealiseerd bij de toeleverende bedrijven en in de distributiesector.

Tabel 2.1

Toegevoegde waarde van het totale agrocomplex in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Agrocomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	44,1	45,6	48,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	7,6%	7,9%	8,3%
Agrocomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	15,2	15,3	16,1
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	2,6%	2,6%	2,8%
Agrocomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	28,9	30,4	31,9
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	5,0%	5,2%	5,5%
Primaire productie	8,7	9,3	10,5
Verwerking	4,1	4,6	4,5
Toelevering	12,2	12,5	12,8
Distributie	3,9	4,0	4,1

2.3 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid van het totale agrocomplex meer gestegen tussen 2011 en 2013 dan nationale werkgelegenheid

Het totale agrocomplex genereerde in 2013 600.000 arbeidsjaren werkgelegenheid. Hiervan hangt 28% samen met de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen. Het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel (430.000 arbeidsjaren) bestaat voor 37% uit werkgelegenheid in de primaire agrarische sector. De verwerkende industrie zelf is verantwoordelijk voor bijna 14% terwijl de grootste bijdrage bestaat uit de indirecte werkgelegenheid die wordt gerealiseerd bij de toeleverende bedrijven en in de distributiesector (zie Tabel 2.2).

De V&G-industrie was in 2013 goed voor bijna 160.000 banen. Dit is 18,0% van het aantal banen in de totale industrie. Dit komt overeen met iets meer dan 130.000 volledige arbeidsjaren. Hiervan is, volgens de input-outputberekening, ongeveer 45% betrokken bij de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen.

Tabel 2.2

Werkgelegenheid van het totale agrocomplex x 1.000 banen, 2011-2013

	2011	2012	2013
Agrocomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	589,7	592,9	600,1
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	8,2%	8,3%	8,5%
Agrocomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	172,6	168,5	169,5
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	2,4%	2,4%	2,4%
Agrocomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	417,1	424,4	430,6
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	5,8%	5,9%	6,1%
Primaire productie	164,1	163,1	163,4
Verwerking	53,8	56,3	58,5
Toelevering	150,4	155,4	158,2
Distributie	48,7	49,5	50,5

3 Glastuinbouwcomplex

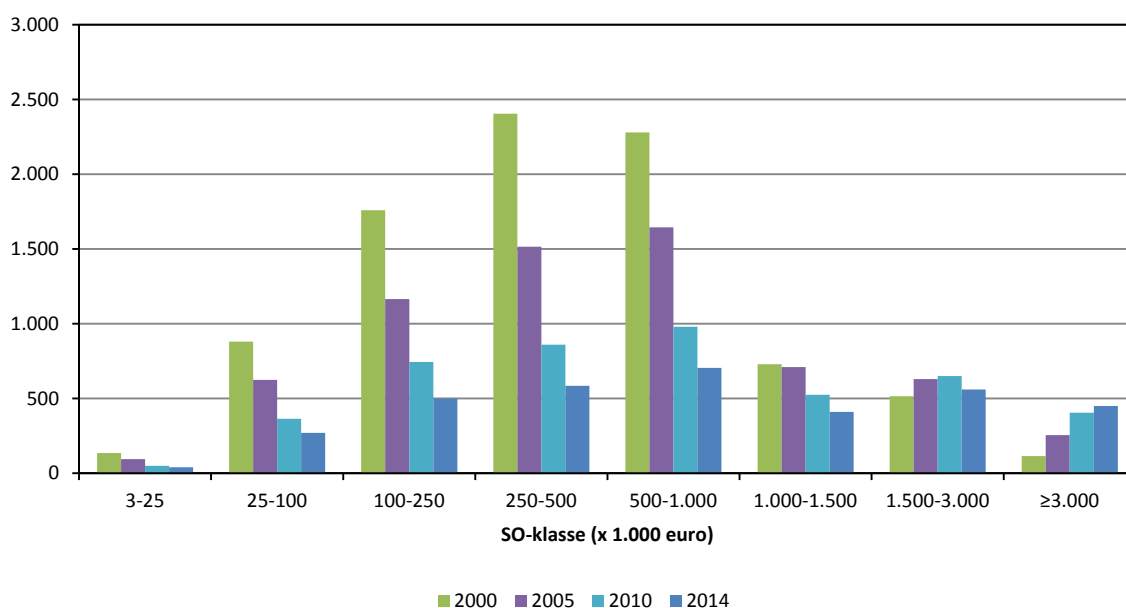
3.1 Afbakening

Het totale glastuinbouwcomplex is opgebouwd uit de primaire sectoren: glasgroenteteelt, snijbloemeteelt, potplantenteelt en champignonteelt. Naast deze primaire sectoren omvat dit complex ook de groente- en fruitverwerkende industrie. Het belang hiervan voor dit complex is echter zeer beperkt. Het grootste deel van de grondstoffen voor de groente- en fruitverwerkende industrie is afkomstig van importen. Ook is de opengrondstuinbouw (fruit en opengrondsgroenten) voor deze verwerkende industrie veel belangrijker als binnenlandse grondstoffenleverancier dan het glastuinbouwcomplex. De toeleveranciers en distributeurs worden tot het glastuinbouwcomplex gerekend voor het deel dat zij bijdragen.

3.2 Aantal bedrijven

Totaal aantal glastuinbouwbedrijven tussen 2000 en 2014 gedaald met 6% per jaar

Het glastuinbouwcomplex omvat in 2014 ruim 3.500 primaire tuinbouwbedrijven. Hiervan zijn 1.000 bedrijven getypeerd als glasgroentebedrijf, 1.150 bedrijven als snijbloemenbedrijf en 755 bedrijven als pot- en perkplantenplantenbedrijf. De overige bedrijven zijn paddenstoelbedrijven en overige, niet gespecialiseerde, glastuinbouwbedrijven. Het totale aantal glastuinbouwbedrijven is tussen 2000 en 2014 met gemiddeld iets meer dan 6% per jaar gedaald. De sterkste afname over deze periode deed zich voor bij de paddenstoelbedrijven (-9% per jaar). Bijna 29% van de primaire bedrijven binnen het glastuinbouwcomplex vallen in de standaardopbrengstklassen (SO-klasse) met meer dan 1,5 miljoen euro SO (zie Figuur 3.1). Van alle primaire bedrijven in die betreffende klassen hebben de glastuinbouwbedrijven een aandeel van bijna 50%. In de twee grootste SO-klassen was er tussen 2000 en 2014 ook een toename met respectievelijk gemiddeld 0,5% en ruim 10% per jaar.

Figuur 3.1 Aantal bedrijven glastuinbouw per SO-klasse, 2000-2014

Bron: CBS, bewerking LEI.

Omdat slechts een zeer klein gedeelte van de afzet van het glastuinbouwcomplex via de verwerkende V&G-industrie loopt, wordt die hier niet apart behandeld. Het glastuinbouwcomplex is het meest gericht op de export. De groenteverwerkende industrie wordt samen met de fruitverwerkende industrie uitvoeriger beschreven in de paragraaf over het opengrondstuinbouwcomplex.

3.3 Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex gestegen sinds 2011

De toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex bedroeg in 2013 ongeveer 7,5 miljard euro (zie Tabel 3.1). Dit is ruim 1% van het nationale totaal. Slechts 6% van deze toegevoegde waarde is gerealiseerd door de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen en de daarmee samenhangende toelevering en distributie. Het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel (7,1 miljard euro) bestaat voor 69% uit de toegevoegde waarde die is gecreëerd in de primaire agrarische sector. De verwerkende industrie en distributie zijn ieder apart slechts verantwoordelijk voor ongeveer 1,5%. Het lage niveau van de toegevoegde waarde voor 2011 heeft te maken met de EHEC-uitbraak in Duitsland waardoor de vraag naar glasgroenten sterk afnam en prijzen laag waren. In 2013 stonden de prijzen voor glasgroenten, met name tomaten, onder druk. Wel werden betere resultaten gerealiseerd voor bloemen en planten.

Tabel 3.1

Toegevoegde waarde glastuinbouw in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Glastuinbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	6,9	7,1	7,5
Aandeel in nationaal totaal	1,2%	1,2%	1,3%
Glastuinbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,4	0,4	0,4
Aandeel in nationaal totaal	0,1%	0,1%	0,1%
Glastuinbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	6,5	6,7	7,1
Aandeel in nationaal totaal	1,1%	1,2%	1,2%
Primaire productie	4,3	4,6	4,9
Verwerking	0,1	0,1	0,1
Toelevering	2,0	1,9	2,0
Distributie	0,1	0,1	0,1

Het glastuinbouwcomplex is sterk afhankelijk van de export. Ongeveer 82,5% van de toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex hangt samen met de export van groenten, bloemen en planten naar het buitenland.

3.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid in glastuinbouw licht gestegen, stijging vooral in primaire productie

Het belang van de primaire sector is groot. Net zoals beschreven bij de toegevoegde waarde is het belang van de primaire sector, bij het nagenoeg ontbreken van een verwerkende sector, ook voor de werkgelegenheid groot. De totale werkgelegenheid van het glastuinbouwcomplex wordt voor 67% bepaald door de primaire land- en tuinbouwbedrijven, terwijl de toeleverende bedrijven ook nog bijna 28% bijdragen (zie Tabel 3.2).

Tabel 3.2

Werkgelegenheid glastuinbouw x 1.000 banen, 2011-2013

	2010	2011	2012
Glastuinbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	87,2	90,4	89,5
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,2%</i>	<i>1,3%</i>	<i>1,3%</i>
Glastuinbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	6,8	6,4	5,7
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Glastuinbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	80,4	84,0	83,8
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,2%</i>	<i>1,2%</i>
Primaire productie	53,4	56,8	56,1
Verwerking	2,2	2,2	2,3
Toelevering	22,8	23,2	23,6
Distributie	1,9	1,7	1,8

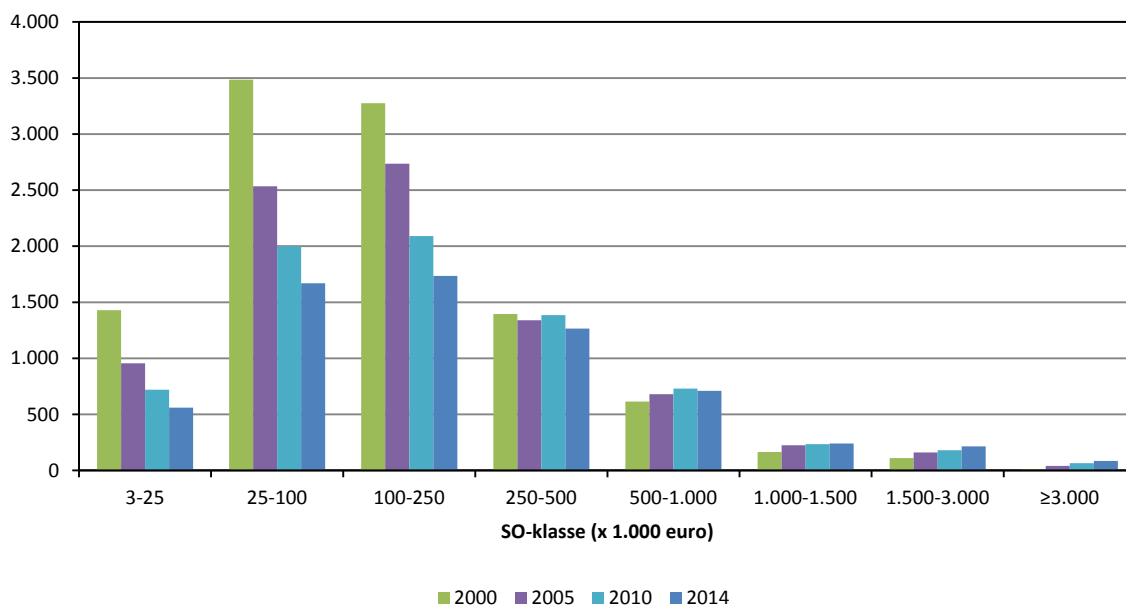
4 Opengrondstuinbouwcomplex

4.1 Afbakening

Het opengrondstuinbouwcomplex is samengesteld uit de primaire tuinbouwsectoren: groenteteelt in de open grond, fruitteelt, bloembollenteelt en boomkwekerij. Verder bevat dit complex de groente- en fruitverwerkende industrie, de toeleveranciers en de distributiebedrijven. De bijdrage van de laatste twee is beperkt tot het deel dat deze sectoren aan de primaire opengrondstuinbouw bedrijven of de verwerkende industrie leveren.

4.2 Aantal bedrijven

Het opengrondstuinbouwcomplex omvat ruim 6.500 primaire tuinbouwbedrijven. Hiervan zijn 990 bedrijven getypeerd als opengrondsgroentebedrijf, 635 bedrijven als bloembollenbedrijf, 2.290 bedrijven als boomkwekerijbedrijf en 1.510 bedrijven als fruitbedrijf. De overige bedrijven zijn getypeerd als overige tuinbouwbedrijven of overige blijvendeteeltbedrijven. De primaire bedrijven in het opengrondstuinbouwcomplex zijn relatief klein. Ongeveer 60% van de bedrijven heeft een standaardopbrengst van minder dan 250.000 euro (zie Figuur 4.1). Het aantal kleine bedrijven is tussen 2000 en 2014 wel sterk gedaald terwijl er bij de grote bedrijven juist een toename was.

Figuur 4.1 Aantal bedrijven opengrondstuinbouwcomplex per SO-klasse, 2000-2014
Bron: CBS, bewerking LEI.

Naast de primaire tuinbouwbedrijven rekenen we ook een belangrijk deel van de groente- en fruitverwerkende industrie tot dit complex. Het aantal bedrijven is al jaren redelijk stabiel. In 2015 waren er ongeveer 165 groente- en fruitverwerkende bedrijven in Nederland. Van deze bedrijven heeft 39% slechts 1 werknemer, terwijl 15% meer dan 100 werknemers heeft. Het aandeel van de bedrijven in de groente- en fruitverwerkende industrie in de totale V&G-industrie bedraagt slechts 3,1%.

4.3 Toegevoegde waarde

Toegevoegde waarde van opengrondstuinbouwcomplex nagenoeg gelijk gebleven

De toegevoegde waarde van het opengrondstuinbouwcomplex bedroeg in 2013 ruim 3 miljard euro. Dit is slechts 0,6% van het nationale totaal. Zo'n 20% van deze toegevoegde waarde is gerealiseerd door de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen en de daarmee samenhangende toelevering en distributie (zie Tabel 4.1). Het op binnenlandse agrarische grondstoffen (groenten en fruit) gebaseerde deel (2,7 miljard euro) bestaat voor 60% uit de toegevoegde waarde die direct is gecreëerd in de primaire agrarische sector. Bij met name bloembollen en opengrondsgroenten werden in 2013 hogere opbrengsten gerealiseerd. De verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen is verantwoordelijk voor slechts 3%. Een groot deel van de verwerkende industrie is gericht om de verwerking van groenten en fruit uit het buitenland. De toegevoegde waarde die samenhangt met toelevering aan primaire sector en toelevering aan de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen bedraagt in 2013 bijna 36%.

Tabel 4.1

Toegevoegde waarde opengrondstuinbouwcomplex in miljard euro, 2010-2013

	2011	2012	2013
Opengrondstuinbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	3,3	3,1	3,3
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,6%</i>	<i>0,5%</i>	<i>0,6%</i>
Opengrondstuinbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,7	0,6	0,6
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Opengrondstuinbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	2,6	2,5	2,7
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,4%</i>	<i>0,4%</i>	<i>0,5%</i>
Primaire productie	1,5	1,5	1,6
Verwerking	0,1	0,1	0,1
Toelevering	1,0	0,9	0,9
Distributie	0,1	0,1	0,1

4.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid in opengrondstuinbouwcomplex na daling stabiel gebleven

De totale werkgelegenheid van het opengrondstuinbouwcomplex wordt voor 54% bepaald door de primaire land- en tuinbouwbedrijven, terwijl de toeleverende bedrijven ook nog bijna 24% bijdragen. De werkgelegenheid die samenhangt met de verwerking van opengrondsgroenten en fruit van Nederlandse oorsprong is beperkt omdat deze industrie voor een belangrijk deel gebruik maakt van geïmporteerde grondstoffen (zie Tabel 4.2).

Tabel 4.2*Werkgelegenheid van het opengrondstuinbouwcomplex x 1.000 banen, 2011-2013*

	2011	2012	2013
Opengrondstuinbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	56,0	51,0	52,2
Aandeel in nationaal totaal	0,8%	0,7%	0,7%
Opengrondstuinbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	10,6	9,8	9,6
Aandeel in nationaal totaal	0,1%	0,1%	0,1%
Opengrondstuinbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	45,4	41,2	42,6
Aandeel in nationaal totaal	0,6%	0,6%	0,6%
Primaire productie	31,3	28,1	28,2
Verwerking	1,7	1,6	1,8
Toelevering	11,8	11,0	12,1
Distributie	0,6	0,6	0,6

5 Akkerbouwcomplex

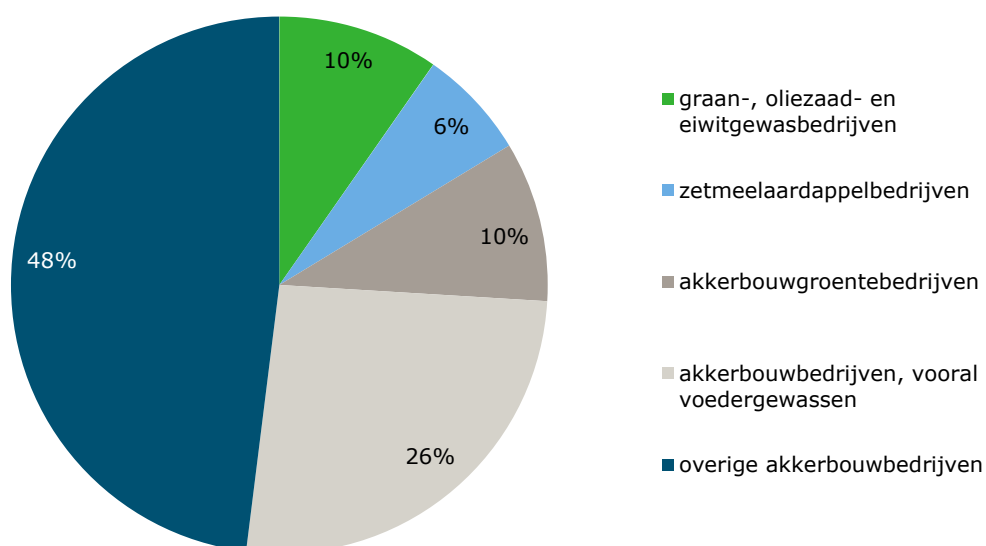
5.1 Afbakening

Het akkerbouwcomplex is samengesteld uit de primaire akkerbouwbedrijven. Naast de primaire bedrijven worden tot het akkerbouwcomplex ook een groot aantal bedrijven uit de V&G-industrie gerekend. Hieronder vallen de aardappelverwerkende industrie, de spijsoliën-, vetten- en margarine-industrie, de meel- en zetmeelindustrie, de brood- en deegwarenindustrie, de suiker-, cacao-, koffie- en thee-industrie, de diervoederindustrie, de drankenindustrie en de tabaksindustrie. Ten slotte vallen ook de toeleveranciers en de distributiebedrijven, voor het deel dat deze sectoren aan de primaire akkerbouwbedrijven of de verwerkende industrieën leveren, tot het akkerbouwcomplex. Tot de belangrijkste leveranciers van het akkerbouwcomplex horen onder meer de loonwerkbedrijven, de kunstmestindustrie en de producenten van gewasbeschermingsmiddelen en landbouwzaden.

5.2 Aantal bedrijven

Aantal kleine akkerbouwbedrijven sterk gedaald tussen 2000 en 2014; bij grote bedrijven een toename

Het akkerbouwcomplex omvat bijna 12.000 primaire akkerbouwbedrijven. Deze bedrijven zijn verder onderverdeeld in 5 subtypen: graan-, oliezaad- en eiwitgewasbedrijven, zetmeelaardappelbedrijven, akkerbouwgroentebedrijven, akkerbouwbedrijven met vooral voedergewassen en overige akkerbouwbedrijven. Omdat de Nederlandse akkerbouw wordt gekenmerkt door gemengde bedrijven die zowel aardappelen, granen als suikerbieten verbouwen is het type overige akkerbouwbedrijven met een aandeel van 48% het grootst, gevolgd door het type akkerbouwbedrijven met vooral voedergewassen (zie Figuur 5.1).

Figuur 5.1 Verdeling bedrijven akkerbouwcomplex naar bedrijfstype, 2015

Bron: CBS, bewerking LEI.

De primaire bedrijven in het akkerbouwcomplex zijn relatief klein. Ruim 85% van de bedrijven heeft in 2014 een standaardopbrengst van minder dan 250.000 euro. In 2000 lag het vergelijkbare percentage nog op 94%. Het aantal kleine bedrijven is tussen 2000 en 2014 dus wel sterk gedaald terwijl er bij de grote bedrijven juist een toename was.

Het aantal bedrijven uit de V&G-industrie dat tot het akkerbouwcomplex worden gerekend bedroeg in 2015 ruim 4.200 bedrijven, wat neerkomt op 79% van het totaal aantal bedrijven in de V&G-industrie. Dit is een sterke toename ten opzichte van het jaar 2014 toen er nog 3.965 verwerkende bedrijven tot dit complex werden gerekend. De brood- en deegwarenindustrie zijn binnen deze groep met een aandeel van 66% het hoogst vertegenwoordigd (zie Tabel 5.1).

Tabel 5.1

Aantal V&G-bedrijven per SBI-groep¹ in akkerbouwcomplex, 2015

	Aantal bedrijven
1031 Aardappelproductenindustrie	25
104 Spijsoliën- en -vettenindustrie en dergelijke	35
106 Meelindustrie	105
107 Brood- en deegwarenindustrie	2.795
1081 Suikerindustrie	5
1082 Cacao- en chocoladewerk industrie	220
1083 Koffiebranderijen en theepakkerijen	55
1089 Overige voedingsmiddelenindustrie	455
109 Diervoederindustrie	175
110 Drankenindustrie	335
120 Tabaksindustrie	15
Totaal	4.220

5.3 Toegevoegde waarde

Toegevoegde waarde van het akkerbouwcomplex heel licht gestegen, aandeel in nationaal totaal ook licht gestegen

De toegevoegde waarde van het akkerbouwcomplex bedroeg in 2013 22 miljard euro (zie Tabel 5.2). Dit is 3,8% van het nationale totaal. Daarmee is het akkerbouwcomplex het grootste complex van alle, in deze publicatie, onderscheiden agrocomplexen. De toegevoegde waarde van dit complex is de laatste jaren alleen maar toegenomen.

Een zeer groot deel van de toegevoegde waarde van dit complex hangt echter samen met de verwerking van geïmporteerde agrarische grondstoffen. De toegevoegde waarde van het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel van het akkerbouwcomplex bedraagt 7,0 miljard euro. Ruim 68% van de toegevoegde waarde is dus gerealiseerd door de verwerking van buitenlandse agrarische grondstoffen (plantaardige oliën, cacao, koffie, thee, tabak) en de daarmee samenhangende toelevering en distributie.

Het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel bestaat voor 21% uit de toegevoegde waarde die direct is gecreëerd in de primaire akkerbouw sector zelf. Voor de akkerbouwsector was 2013 een goed jaar met hogere prijzen. De verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen is verantwoordelijk voor 26%. De toegevoegde waarde die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan de V&G-industrie voor de verwerking van binnenlandse agrarische

¹ Standaard Bedrijfsindeling.

grondstoffen bedraagt in 2013 ruim 28%. Het op binnenlandse grondstoffen gebaseerde complex is voor 67,5% afhankelijk van de export.

Tabel 5.2

Toegevoegde waarde akkerbouwcomplex in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Akkerbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	19,9	20,9	22,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>3,4%</i>	<i>3,6%</i>	<i>3,8%</i>
Akkerbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	13,9	14,1	15,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>2,4%</i>	<i>2,4%</i>	<i>2,6%</i>
Akkerbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	6,0	6,8	7,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,0%</i>	<i>1,2%</i>	<i>1,2%</i>
Primaire productie	1,1	1,4	1,5
Verwerking	1,5	1,7	1,8
Toelevering	1,8	2,0	2,0
Distributie	1,6	1,6	1,7

5.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid in het akkerbouwcomplex licht gestegen

De totale werkgelegenheid van het akkerbouwcomplex bedroeg in 2013 ruim bijna 225.000 arbeidsplaatsen. Net als bij de toegevoegde waarde wordt deze werkgelegenheid voor 67% bepaald door de op buitenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde verwerkende bedrijven (zie Tabel 5.3). De werkgelegenheid bij de primaire akkerbouwbedrijven is iets meer dan 11.000 arbeidsjaren. Dit is zo'n 5% van de totale werkgelegenheid van het complex. Met de verwerking van binnenlands geproduceerde akkerbouwproducten zijn zo'n 17.000 arbeidsjaren (7,5% van totale complex) gemoeid. Toelevering aan, en distributie van producten uit akkerbouw en binnenlandse verwerking genereert nog eens 45.000 arbeidsjaren. Bijna 67,5% van de werkgelegenheid wordt veroorzaakt door de export van bewerkte en onbewerkte producten.

Tabel 5.3

Werkgelegenheid van het akkerbouwcomplex x 1.000 banen, 2011-2013

	2011	2012	2013
Akkerbouwcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	220,9	223,4	225,2
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>3,1%</i>	<i>3,1%</i>	<i>3,2%</i>
Akkerbouwcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	152,1	149,9	151,7
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>2,1%</i>	<i>2,1%</i>	<i>2,2%</i>
Akkerbouwcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	68,8	75,3	73,6
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,0%</i>	<i>1,0%</i>	<i>1,0%</i>
Primaire productie	10,8	11,0	11,2
Verwerking	16,3	17,4	17,1
Toelevering	21,6	24,4	24,2
Distributie	20,0	20,8	21,2

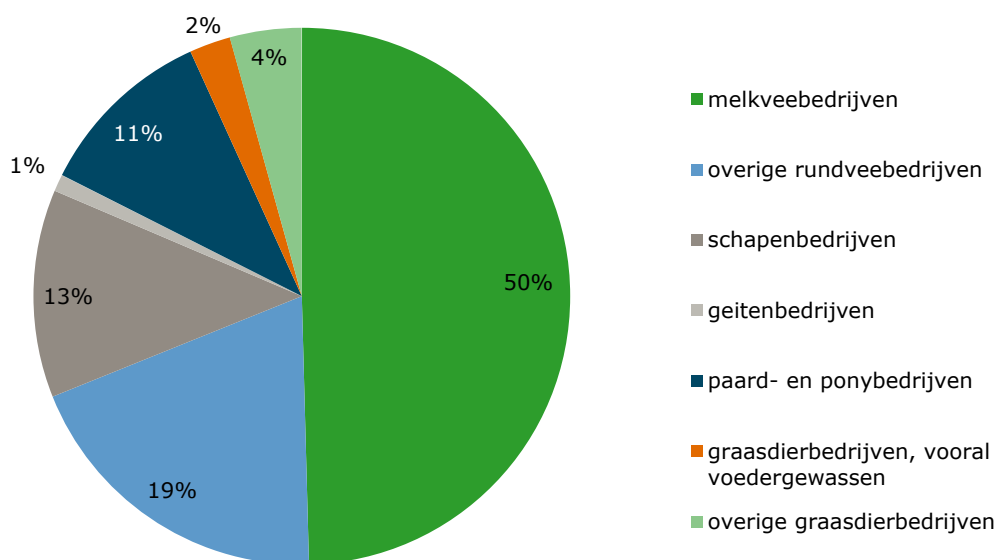
6 Grondgebonden veehouderijcomplex

6.1 Afbakening

Van de primaire land- en tuinbouwsectoren horen de rundveehouderijbedrijven en de overige veehouderijbedrijven (schapen, paarden en geiten) tot het grondgebonden veehouderijcomplex. De slachterijen en de zuivelindustrie spelen bij de verwerking en afzet van de, in de primaire sectoren, geproduceerde producten een belangrijke rol. Ten slotte vallen ook de toeleveranciers en de distributiebedrijven, voor het deel dat deze sectoren aan de primaire grondgebonden veehouderijbedrijven of de verwerkende industrieën leveren, bij het grondgebonden veehouderijcomplex. Tot de belangrijkste leveranciers van het grondgebonden veehouderijcomplex horen onder meer de loonwerkbedrijven, de kunstmestindustrie en de veevoederindustrie.

6.2 Aantal bedrijven

Het grondgebonden veehouderijcomplex omvat in 2014 bijna 34.000 primaire bedrijven. Deze bedrijven zijn verder onderverdeeld in 7 subtypen: melkveebedrijven, overige rundveebedrijven, schapenbedrijven, geitenbedrijven, paard- en ponybedrijven, graasdierbedrijven met vooral voedergewassen en overige graasdierbedrijven. De helft van alle primaire bedrijven in dit complex zijn getypeerd als melkveebedrijf (zie Figuur 6.1), gevolgd door de overige rundveebedrijven met een aandeel van 19%.

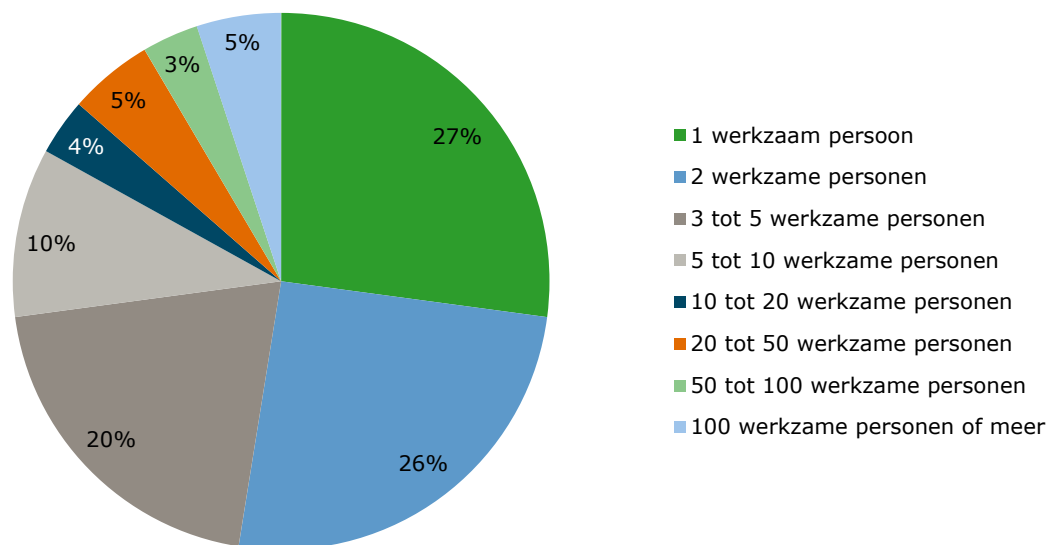

Figuur 6.1 Aandeel subtypen bedrijven grondgebonden veehouderijcomplex in totaal aantal bedrijven, 2014

Bron: CBS, bewerking LEI.

Naast de primaire bedrijven worden tot dit complex ook een aantal bedrijven uit de V&G-industrie gerekend. Het gaat daarbij in 2015 om 295 zuivelverwerkende bedrijven. Dit is 5,5% van het totale

aantal bedrijven in de V&G-industrie en 0,5% van het aantal bedrijven in de totale industrie. Slechts 13% van deze bedrijven heeft meer dan 20 werknemers (zie Figuur 6.2).

Figuur 6.2 Verdeling aantal bedrijven naar grootteklasse in de grondgebonden veehouderijcomplex, 2014

Bron: CBS, bewerking LEI.

Ook horen bij dit complex de slachterijen van rundvee en de rundvlees verwerkende industrie. Op basis van de CBS-gegevens is alleen een opsplitsing te maken naar pluimvee- en niet-pluimvee-slachterijen en vleesverwerkende industrie. Van de 550 bedrijven (slachterijen en vleeswaren-industrie) zijn er 280 niet-pluimveeslachterijen, 50 pluimveeslachterijen en 220 vleesverwerkende bedrijven. In de berekening van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid van het grondgebonden veehouderijcomplex zijn de rundveeslachterijen wel apart onderscheiden.

6.3 Toegevoegde waarde

Toegevoegde waarde grondgebonden veehouderijcomplex in 2013 gestegen door hoge prijzen voor melkveehouders

De toegevoegde waarde van het grondgebonden veehouderijcomplex bedroeg in 2013 ruim 9,5 miljard euro (zie Tabel 6.1). Dit is 1,7% van het nationale totaal en een forse toename ten opzichte van 2012. Deze toename werd, naast een hoger aanbod, vooral veroorzaakt door een fors hogere prijs voor de melk. De toegevoegde waarde van dit complex hangt volledig samen met de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen. Er wordt dus impliciet van uitgegaan dat zowel de zuivelindustrie als de rundveeslachterijen geen agrarische grondstoffen importeren. In werkelijkheid zal dit niet helemaal het geval zijn, maar dusdanig klein dat het geen opsplitsing van de verwerkende industrie naar binnen- en buitenlandse grondstoffen rechtvaardigt. De toegevoegde waarde bestaat voor 19% uit de toegevoegde waarde die direct is gecreëerd in de primaire sectoren zelf. De verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen is verantwoordelijk voor 18%. De toegevoegde waarde die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan de V&G-industrie voor de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen bedroeg in 2013 45%. Het grondgebonden veehouderijcomplex is voor ongeveer 66% afhankelijk van de export.

Tabel 6.1

Toegevoegde waarde grondgebonden veehouderijcomplex in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Grondgebonden veehouderijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	8,7	8,8	9,5
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,7%</i>
Grondgebonden veehouderijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,0	0,0	0,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>
Grondgebonden veehouderijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	8,7	8,8	9,5
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,7%</i>
Primaire productie	1,3	1,2	1,8
Verwerking	1,6	1,8	1,6
Toelevering	4,1	4,1	4,3
Distributie	1,8	1,8	1,8

6.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid in grondgebonden veehouderijcomplex heel licht gestegen

De totale werkgelegenheid van het grondgebonden veehouderijcomplex bedroeg in 2013 zo'n 141.000 arbeidsplaatsen (zie Tabel 6.2). Dit complex is daarmee in omvang, na het akkerbouwcomplex, het tweede complex. Anders dan bij het akkerbouwcomplex hangt de werkgelegenheid in dit complex volledig samen met de productie en verwerking van binnenlands geproduceerde producten.

Bij de primaire bedrijven wordt relatief weinig toegevoegde waarde per arbeidskracht gecreëerd

Wat betreft het aantal arbeidskrachten dat werkzaam is in de primaire agrosectoren, neemt het, met ruim 43.900 arbeidsjaren, de tweede plaats in na het glastuinbouwcomplex. De totale werkgelegenheid in het grondgebonden veehouderijcomplex bestaat voor 31% uit werkgelegenheid die direct is gecreëerd in de primaire sectoren zelf. Dit is beduidend hoger dan de 19% die hiervoor werd genoemd bij de toegevoegde waarde. Dit betekent dat er bij de primaire bedrijven, per arbeidskracht, relatief weinig toegevoegde waarde wordt gecreëerd. De verwerking van melk en vlees is verantwoordelijk voor bijna 15% van de totale werkgelegenheid van dit complex. De werkgelegenheid die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan de V&G-industrie voor de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen bedroeg in 2012 ongeveer 39%. De overige 15% van de totale werkgelegenheid van dit complex hangt samen met de distributie van producten uit dit complex.

Tabel 6.2

Werkgelegenheid van het grondgebonden veehouderijcomplex x 1.000 banen, 2011-2013

	2011	2012	2013
Grondgebonden veehouderijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	138,0	136,6	141,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,9%</i>	<i>1,9%</i>	<i>2,0%</i>
Grondgebonden veehouderijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,0	0,0	0,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>
Grondgebonden veehouderijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	138,0	136,6	141,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,9%</i>	<i>1,9%</i>	<i>2,0%</i>
Primaire productie	46,8	44,3	43,9
Verwerking	17,5	18,7	20,0
Toelevering	52,2	51,9	54,7
Distributie	21,5	21,8	22,4

7 Intensieve veehouderijcomplex

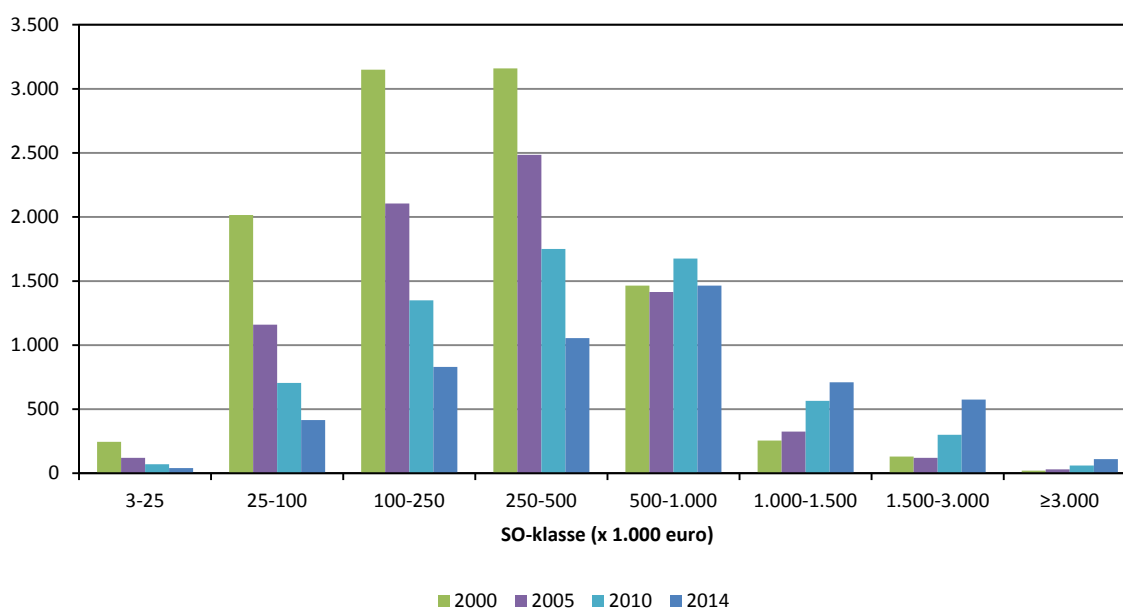
7.1 Afbakening

Het intensieve veehouderijcomplex is opgebouwd uit de vleeskalveren-, de varkenshouderij-, de legpluimveehouderij- en de vleeskuikenunderijbedrijven. Ook de slachterijen en vleesverwerkende industrie, met uitzondering van de rundveeslachterijen, worden tot dit complex gerekend. Daarnaast maken ook toeleveranciers, zoals de veevoerindustrie, en de distributiebedrijven deel uit van dit complex. Hun bijdrage is echter beperkt tot het deel dat deze bedrijven leveren aan de intensieve veehouderijbedrijven en de slachterijen.

7.2 Aantal bedrijven

Aantal primaire bedrijven in de intensieve veehouderij is gedaald met gemiddeld 5% tussen 2000 en 2014, maar aantal grote bedrijven stijgt

Het intensieve veehouderijcomplex omvat in 2014 bijna 6500 primaire bedrijven. Het aantal primaire bedrijven in de intensieve veehouderij is tussen 2000 en 2014 met gemiddeld bijna 5% per jaar afgenomen. Deze afname was het sterkst bij de bedrijven in de SO-klassen kleiner dan 500.000 euro SO. Bij de grotere klassen was juist een sterke toename tot wel 13% gemiddeld per jaar. Deze primaire bedrijven zijn verder onderverdeeld in 4 subtypen, te weten: vleeskalverenbedrijven (20%), varkensbedrijven (53%), legpluimveebedrijven (10%), vleeskuikenbedrijven (7%) en overige hokdierbedrijven (10%). In alle subtypen is er een vergelijkbare ontwikkeling. Het aantal kleine en middelgrote bedrijven neemt sterk af, terwijl het aantal zeer grote bedrijven sterk toeneemt. Met name de ontwikkeling bij de varkensbedrijven is opvallend. Daar nam het aantal bedrijven in de SO-klasse groter dan 1.000.000 euro SO over de periode 2000 tot en met 2014 met gemiddeld 10% tot 15% per jaar toe (zie Figuur 7.1).

Figuur 7.1 Aantal bedrijven intensieve veehouderijcomplex per SO-klasse, 2000-2014

Bron: CBS, bewerking LEI.

Naast de genoemde bedrijven uit de primaire agrarische sector omvat dit complex ook de slachterijen van vleeskalveren, varkens en pluimvee en de vleesverwerkende industrie. In de CBS-statistiek zijn alleen de pluimveeslachterijen apart onderscheiden. Het gaat in 2014 dan om ongeveer 50 bedrijven. Dit is 1% van het totaal aantal bedrijven in de V&G-industrie. De overige slachterijen worden in de agrarische input-outputtabel, die als basis wordt gebruikt voor de resultaten in de volgende paragrafen, wel gesplitst in slachterijen van rundvee, varkens en vleeskalveren.

7.3 Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van het intensieve veehouderijcomplex bijna stabiel gebleven

De toegevoegde waarde van het intensieve veehouderijcomplex bedroeg in 2013 bijna 5 miljard euro. Dit is bijna 1% van het nationale totaal (zie Tabel 7.1). Hoewel er meer werd geproduceerd stonden de prijzen in 2013 onder druk. Met name voor eieren werden lagere prijzen gerealiseerd. De toegevoegde waarde van dit complex hangt volledig samen met de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen. De import van agrarische grondstoffen door de slachterijen van varkens, pluimvee en vleeskalveren is zeer beperkt en in deze analyse niet verder gespecificeerd. In werkelijkheid zal er dus wel import zijn, maar dusdanig klein dat het geen opsplitsing van de verwerkende industrie naar binnen- en buitenlandse grondstoffen rechtvaardigt.

De totale toegevoegde waarde van het intensieve veehouderijcomplex bestaat voor 8% uit de toegevoegde waarde die direct is gecreëerd in de primaire sectoren zelf. De verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen is verantwoordelijk voor 15%.

De toegevoegde waarde die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan de V&G-industrie voor de verwerking van binnenlandse agrarische grondstoffen bedroeg in 2013 ruim 70%. Het intensieve veehouderijcomplex is voor ongeveer 78% afhankelijk van de export.

Tabel 7.1

Toegevoegde waarde intensieve veehouderijcomplex in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Intensieve veehouderijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	4,5	4,9	4,9
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>
Intensieve veehouderijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,0	0,0	0,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>
Intensieve veehouderijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	4,5	4,9	4,9
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>	<i>0,8%</i>
Primaire productie	0,3	0,4	0,4
Verwerking	0,7	0,7	0,7
Toelevering	3,3	3,4	3,4
Distributie	0,4	0,3	0,3

7.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid intensieve veehouderijcomplex licht gestegen

De totale werkgelegenheid van het intensieve veehouderijcomplex bedroeg in 2013 ruim 82.000 arbeidsplaatsen (zie Tabel 7.2). De werkgelegenheid in dit complex hangt volledig samen met de productie en verwerking van binnenlands geproduceerde producten.

De totale werkgelegenheid in het intensieve veehouderijcomplex bestaat voor ruim 26% uit werkgelegenheid die direct is gecreëerd in de primaire sectoren zelf. Dit is beduidend hoger dan de 8% die hiervoor werd genoemd bij de toegevoegde waarde. Dit betekent dat er in dit complex, net als

in het grondgebonden veehouderijcomplex, bij de primaire bedrijven, per arbeidskracht, relatief weinig toegevoegde waarde wordt gecreëerd.

De slachterijen en de vleesverwerkende bedrijven zijn verantwoordelijk voor bijna 19% van de totale werkgelegenheid van dit complex. De werkgelegenheid die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan slachterijen bedroeg in 2012 ongeveer 50%. De overige 5% van de totale werkgelegenheid van dit complex hangt samen met de distributie.

Tabel 7.2

Werkgelegenheid van het intensieve veehouderijcomplex x 1.000 banen, 2011-2013

	2011	2012	2013
Intensieve veehouderijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	78,0	82,0	82,3
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,2%</i>
Intensieve veehouderijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,0	0,0	0,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>
Intensieve veehouderijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	78,0	82,0	82,3
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,1%</i>	<i>1,2%</i>
Primaire productie	19,8	21,0	22,0
Verwerking	13,8	14,0	14,9
Toelevering	40,2	43,0	41,5
Distributie	4,2	4,0	4,0

8 Visserijcomplex

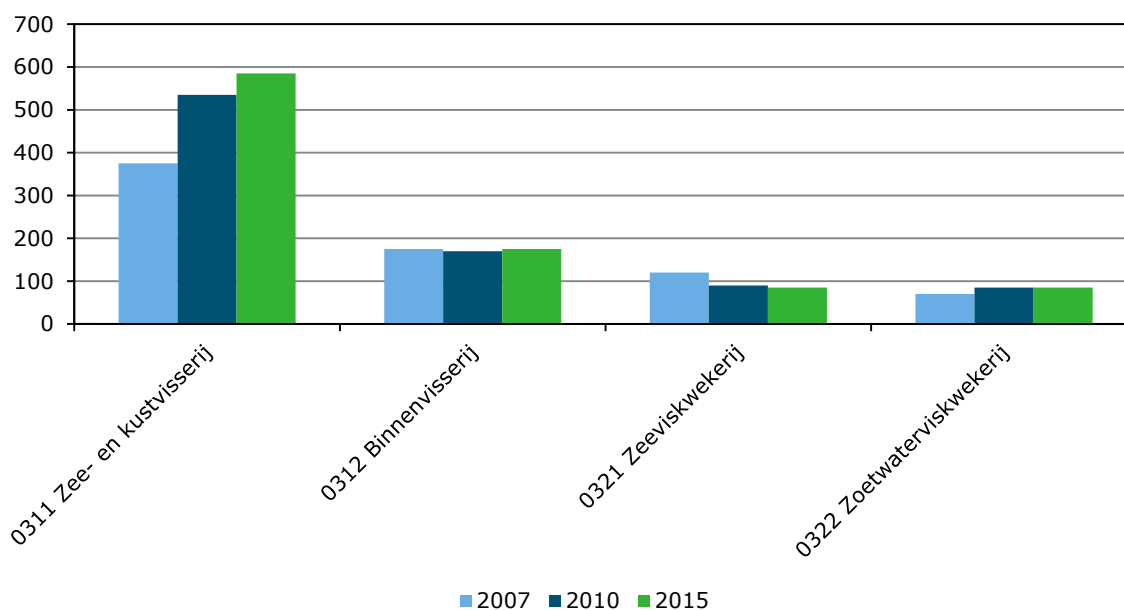
8.1 Afbakening

Het visserijcomplex bestaat uit de primaire visserijsectoren, de visverwerkende industrie en de aan deze beide sectoren toeleverende bedrijven. Ook de activiteiten van distributiebedrijven rondom de export en consumptie van vis worden hier tot het visserijcomplex gerekend.

8.2 Aantal bedrijven

Aantal bedrijven vooral gestegen in zee- en kustvisserij

Volgens het CBS zijn er in 2015 760 visserijbedrijven en 170 viskwekerijbedrijven. De visserijbedrijven worden verder onderverdeeld in bedrijven voor zee- en kustvisserij en bedrijven voor binnenvisserij. Het aantal bedrijven dat zich bezighoudt met zee- en kustvisserij is tussen 2007 en 2015 met zo'n 200 toegenomen (zie Figuur 8.1).

Figuur 8.1 Aantal bedrijven visserijcomplex per bedrijfstype, 2007-2015

Bron: CBS, bewerking LEI.

Visverwerkende industrie bestaat vooral uit eenmanszaken

De visverwerkende industrie omvat ook nog eens 130 bedrijven. Van deze bedrijven heeft 38% slechts 1 werknemer, terwijl maar 4% van de bedrijven meer dan 100 werknemers heeft. Het aandeel van de bedrijven in de visverwerkende industrie in de totale V&G-industrie bedraagt 2,5%. De visverwerkende bedrijven zijn daarmee qua aantal vergelijkbaar met de groente- en fruitverwerkende industrie.

8.3 Toegevoegde waarde

Toegevoegde waarde van het totale visserijcomplex stabiel gebleven

De toegevoegde waarde van het totale visserijcomplex bedroeg in 2013 zo'n 0,8 miljard euro (zie Tabel 8.1). Hiermee is dit complex het kleinste van alle in deze publicatie onderscheiden agrocomplexen. Een belangrijk deel (33%) van de toegevoegde waarde van dit complex hangt samen met de verwerking van geïmporteerde agrarische grondstoffen.

De toegevoegde waarde van het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel van het visserijcomplex bedraagt 0,5 miljard euro. Het op binnenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde deel bestaat voor 48% uit toegevoegde waarde die direct is gecreëerd in de primaire visserijsector zelf. De bedrijven die zorgdragen voor de verwerking van binnenlandse vis zijn verantwoordelijk voor 11% van de toegevoegde waarde. De toegevoegde waarde die samenhangt met de toelevering aan primaire sector en toelevering aan de visverwerkende industrie voor de verwerking van binnenlandse vis bedraagt in 2013 bijna 31%. Het op binnenlandse grondstoffen gebaseerde complex is voor 79% afhankelijk van de export.

Tabel 8.1

Toegevoegde waarde visserijcomplex in miljard euro, 2011-2013

	2011	2012	2013
Visserijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	0,8	0,8	0,8
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Visserijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	0,3	0,3	0,3
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,0%</i>
Visserijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	0,5	0,5	0,5
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Primaire productie	0,3	0,3	0,3
Verwerking	0,0	0,1	0,1
Toelevering	0,1	0,2	0,2
Distributie	0,0	0,0	0,0

8.4 Werkgelegenheid

Werkgelegenheid in het visserijcomplex na daling weer gestegen

De totale werkgelegenheid van het visserijcomplex bedroeg in 2013 ongeveer 10.000 arbeidsplaatsen (zie Tabel 8.2). Het aandeel van de op buitenlandse agrarische grondstoffen gebaseerde verwerkende bedrijven is met 40,5% hoger dan het aandeel in de toegevoegde waarde. De werkgelegenheid bij de primaire visserijbedrijven is 2.000 arbeidsjaren. Dit is zo'n 20% van de totale werkgelegenheid van het visserijcomplex en 34% van het op binnenlandse grondstoffen gebaseerde deel.

Hoge toegevoegde waarde per arbeidskracht in visserijcomplex

Per arbeidskracht wordt er in de primaire visserijsectoren een hoge toegevoegde waarde gerealiseerd. Met de verwerking van niet-geïmporteerde vis zijn ook nog eens bijna 1.100 arbeidsplaatsen gemoeid. Het aandeel van toelevering en distributie aan visserijcomplex op basis van binnenlandse grondstoffen bedraagt respectievelijk 35% en 10%.

Tabel 8.2*Werkgelegenheid van het visserijcomplex x 1.000 banen, 2011-2013*

	2011	2012	2013
Visserijcomplex, binnen- en buitenlandse agrarische grondstoffen	9,7	9,4	9,8
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Visserijcomplex, buitenlandse agrarische grondstoffen	4,6	3,8	4,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Visserijcomplex, binnenlandse agrarische grondstoffen	5,1	5,6	5,8
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>	<i>0,1%</i>
Primaire productie	2,0	2,0	2,0
Verwerking	0,9	1,1	1,1
Toelevering	1,8	2,0	2,1
Distributie	0,4	0,6	0,6

Literatuur

CBS: Revisie nationale rekeningen 2014: technische toelichting:

<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/6DB3B2F2-F6B2-4545-A301-99BDA89C9EF8/0/20140625revisiemededeling1.pdf>

CBS: diverse databestanden: <http://statline.cbs.nl/>

Leeuwen, M.G.A. van en A.D. Verhoog, *Het agrocomplex in 1990 en 1993; een input-outputanalyse*. Onderzoeksverslag 138. LEI-DLO, Den Haag, 1995.

Post, J.H., J. Breedveld, B. van der Ploeg, D. Strijker en J.J. de Vlieger, *Agribusinesscomplexen in Nederland*. Onderzoeksverslag 32. LEI-DLO, Den Haag, 1987.

Bijlage 1 Algemene en agrarische input-outputtabel

De publicatie is gebaseerd op input-outputtabellen van 2011, 2012 en 2013. Een input-outputtabel geeft een overzicht van de herkomst van de input en van de bestemming van de output voor sectoren van een economie. Op basis van de input-outputtabel kunnen analyses worden uitgevoerd om samenhangen tussen sectoren te kwantificeren (Van Leeuwen en Verhoog, 1995). De resultaten van zulke analyses komen in dit rapport aan de orde, waarbij twee verschillende input-outputtabellen het uitgangspunt vormen. Enerzijds ligt de algemene input-outputtabel van het CBS aan de basis van de berekeningen; anderzijds is dat de agrarische input-outputtabel van het LEI.

Algemene input-outputtabel

In de algemene input-outputtabel is de land-, tuin- en bosbouw als één sector weergegeven met een gemiddelde opbrengsten- en kostenstructuur. Hieronder vallen activiteiten van zowel veehouderij, akkerbouw, tuinbouw en bosbouw. De visserij is als aparte sector opgenomen.

Naast de agrarische sector vormt de voedingsmiddelenindustrie een belangrijk onderdeel van het agrocomplex. De algemene input-outputtabel onderscheidt achtereenvolgens de slachterijen en vleesverwerkende industrie, de zuivel- en melkproductenindustrie, de vis-, groente- en fruitverwerkende industrie, de graanverwerkende industrie, de suikerindustrie, de bloemverwerkende industrie, de cacao-, chocolade- en suikerverwerkende industrie, en de margarine- zetmeel- en overige voedingsmiddelenindustrie. De gehanteerde definitie van het Nederlandse agrocomplex is tamelijk strikt, in de zin dat deze is gebaseerd op de binnenlandse land- en tuinbouw. Een gedeelte van de voedingsmiddelenindustrie is afhankelijk van buitenlandse landbouwgrondstoffen. De algemene input-outputtabel geeft de grootte van die component niet weer. Voor bijvoorbeeld de cacao-industrie is echter bij voorbaat duidelijk dat deze haar grondstoffen volledig uit het buitenland betreft, zodat deze dan ook buiten de berekeningen over de betekenis van het Nederlandse agrocomplex blijft. De overige sectoren zijn geheel (zoals slachterijen, zuivel- en suikerindustrie) of gedeeltelijk afhankelijk van de binnenlandse primaire sector (zoals bloem- en graanverwerkende industrie, en de margarine-, zetmeel- en overige voedingsmiddelenindustrie).

De toeleverende en dienstverlenende bedrijfstakken - voor zover zij direct en indirect leveren aan de primaire land- en tuinbouw en aan de voedingsmiddelenindustrie - vormen een ander onderdeel van de agrarische productiekolom. Hiertoe behoren bijvoorbeeld niet alleen de veevoerfabrikanten, kassenbouwers en dierenartsen, maar ook de verpakkingindustrie.

De agrarische input-outputtabel

Input-outputanalyses over beleidsvraagstukken in de agrarische sector die zijn gebaseerd op de algemene input-outputtabel, leveren meestal niet de gewenste detailinformatie op sectorniveau op. Vaak is namelijk inzicht gewenst in de effecten voor de afzonderlijke subsectoren van de land- en tuinbouw. Door de jaren heen is het aantal productierichtingen binnen de primaire sector niet alleen toegenomen (vooral het aantal tuinbouwsectoren), maar is ook een onderlinge verschuiving in het belang van de subsectoren waarneembaar. Het LEI heeft de specifieke kosten- en opbrengstenstructuren van deze primaire activiteiten tot uitdrukking gebracht in de zogenaamde agrarische input-outputtabel (Van Leeuwen en Verhoog, 1995). Het uitsluiten van de bosbouw als onderdeel van de primaire sector is eigenlijk arbitrair, omdat deze sector steeds vaker een alternatief oplevert voor het agrarische grondgebruik.

Figuur B.1.1 bevat een overzicht van de agrarische subsectoren die zijn onderscheiden in de agrarische input-outputtabel.

Figuur B1.1

Subsectoren van de land- en tuinbouw en visserij in de agrarische input-outputtabel

1. Rundveehouderij	11. Champignonteelt
2. Overige veehouderij	12. Opengrondsgroenteteelt
3. Vleeskalverenhouderij	13. Fruitteelt
4. Varkenshouderij	14. Bloembollen
5. Legpluimveehouderij	15. Bomenkwekerij
6. Vleeskuikenhouderij	16. Hoveniersbedrijven
7. Akkerbouw	17. Agrarische dienstverlening
8. Glasgroenteteelt	18. Bosbouw
9. Snijbloementeelt	19. Visserij
10. Potplantenteelt	

De agrarische subsectoren staan in nauw verband met andere bedrijfstakken binnen de Nederlandse economie. Voor een nauwkeurige beschrijving van de primaire productieprocessen is ook een verdere desaggregatie van activiteiten binnen de voedingsmiddelenindustrie gewenst (Figuur B1.2). De visverwerkende industrie is daarom afgezonderd van de vis-, groente- en fruitverwerkende industrie, en de slachterijen en vleeswarenindustrie zijn zodanig over vijf aparte sectoren verdeeld dat ze aansluiten bij de onderscheiden diercategorieën van de primaire sector. Daarnaast is de graanverwerkende industrie opgedeeld in een bedrijfstak die akkerbouwgrondstoffen verwerkt tot producten voor menselijke consumptie en een bedrijfstak waarin de veevoederproductie centraal staat.

Figuur B1.2

Activiteiten van de voedingsmiddelenindustrie (en hun agrarische grondstoffenbasis) in de agrarische input-outputtabel

1. Varkensslachterij	11. Graanverwerking, menselijke consumptie (binnenlands)
2. Rundveeslachterij	12. Graanverwerking, menselijke consumptie (buitenlands)
3. Pluimveeslachterij	13. Graanverwerking, veevoerders (binnenlands)
4. Kalverenslachterij	14. Graanverwerking, veevoerders (buitenlands)
5. Overige veeslachterij	15. Suikerindustrie
6. Zuivel- en melkproductenindustrie	16. Bloemverwerking (binnenlands)
7. Visverwerking (binnenlands)	17. Bloemverwerking (buitenlands)
8. Visverwerking (buitenlands)	18. Cacao, chocolade- en suikerverwerking (buitenlands)
9. Groente-, aardappel- en fruitverwerking (binnenlands)	19. Margarine-, zetmeel- en overige voedingsmiddelenindustrie (binnenlands)
10. Groente-, aardappel- en fruitverwerking (binnenlands)	20. Margarine-, zetmeel- en overige voedingsmiddelenindustrie (buitenlands)

Met uitzondering van hoveniers, agrarische dienstverleners, bosbouwers, en de van buitenlandse landbouwgrondstoffen afhankelijke voedingsmiddelenindustrie, behoren alle activiteiten van de figuren B1.1 en B1.2 tot het agrocomplex in enge zin. In dit rapport zijn zes deelcomplexen onderscheiden, die elk een bepaalde productierichting vertegenwoordigen, namelijk:

1. *akkerbouw*
akkerbouw, graanverwerking (binnenlandse grondstoffenbasis), aardappelverwerking, suikerindustrie, margarine-, zetmeel- en overige voedingsmiddelenindustrie (binnenlandse grondstoffenbasis), bloemverwerking (binnenlandse grondstoffenbasis)
2. *opengrondstuinbouw*
opengrondsgroente, fruit, bloembollen, boomkwekerij, groente- en fruitverwerking (binnenlandse grondstoffenbasis)
3. *glastuinbouw*
glasgroente, snijbloemen en potplanten, champignons

-
4. *grondgebonden veehouderij*
rundveehouderij, overige veehouderij, zuivelindustrie, slachterij (rundvlees en overig vlees)
 5. *intensieve veehouderij*
vleeskalverenhouderij, varkenshouderij, vleeskuiken- en legpluimveehouderij, slachterij (kalfs-, varkens- en pluimveevlees)
 6. *visserij*
visserij, visverwerking.

Vanzelfsprekend zijn ook de toeleverende en dienstverlenende bedrijfstakken - voor zover zij leveren aan de agribusiness - onderdeel van de complexen.

Bovenstaande indeling kan overigens gemakkelijk worden aangepast; afhankelijk van de onderzoeksvraag kan het gewenst zijn om bepaalde complexen samen te voegen of ze juist verder te splitsen. Op die manier kan bijvoorbeeld een agrocomplex in brede zin worden gedefinieerd, dus inclusief de voedingsmiddelenindustrie die is gebaseerd op buitenlandse agrarische grondstoffen.

Het agrocomplex omvat ook de handels- en transportactiviteiten die samenhangen met de productie en verwerking van agrarische producten. Het vervoer van agrarische eindproducten naar binnenlandse consument en buitenland genereert arbeid en toegevoegde waarde. Overigens mogen niet alle arbeidsplaatsen die met deze activiteit te maken hebben zonder meer als uitstralingseffect van het agrocomplex worden beschouwd. De binnenlandse afzet van voedingsmiddelen zou immers ook zonder de Nederlandse land- en tuinbouw blijven bestaan door invoer uit het buitenland. En de distributie van die activiteiten creëert ook werkgelegenheid. Het arbeidsvolume dat verband houdt met het transport van agrarische producten naar het buitenland behoort echter wel volledig tot de agrarische productiekolom. De export bedraagt gemiddeld bijna driekwart van de totale afzet van het complex. De distributiefase levert dus per saldo een belangrijke bijdrage aan de agrarische productiekolom.

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

Report
LEI 2016-006

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E publicatie.lei@wur.nl
www.wageningenUR.nl/lei

REPORT
LEI 2016-006
ISBN 978-90-8615-732-7

LEI Wageningen UR is een onafhankelijk, internationaal toonaangevend, sociaaleconomisch onderzoeksinstituut. De unieke data, modellen en kennis van het LEI bieden opdrachtgevers op vernieuwende wijze inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming, en dragen uiteindelijk bij aan een duurzamere wereld. Het LEI maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation van de Social Sciences Group.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
